

TURISTIČKA VALORIZACIJA RIJEKE CETINE

Arbutina, Ankica

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic of Šibenik / Veleučilište u Šibeniku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:143:495567>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[VUS REPOSITORY - Repozitorij završnih radova Veleučilišta u Šibeniku](#)

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL MENADŽMENTA
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ MENADŽMENT

Ankica Arbutina

TURISTIČKA VALORIZACIJA RIJEKE CETINE

Završni rad

Šibenik, 2016.

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL MENADŽMENTA
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ MENADŽMENT

TURISTIČKA VALORIZACIJA RIJEKE CETINE

Završni rad

Kolegij: Upravljanje okolišem

Mentor: mr. sc. Tanja Radić Lakoš, v. pred.

Student: Ankica Arbutina

Matični broj studenta: 13788123

Šibenik, kolovoz 2016.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. LOKALITET I ZAŠTIĆENI KRAJOBRAZ RIJEKE CETINE	2
3. VODA ZAŠTIĆENOG PODRUČJA RIJEKE CETINE	4
3.1. Valorizacija vode rijeke Cetine	5
3.2. SWOT analiza područja toka rijeke Cetine	6
4. NOVI TRENDovi U TURIZMU I ISTRAŽIVANJE TURISTIČKOG TRŽIŠTA	8
5. RAZVOJ POSEBNIH OBLIKA TURIZMA NA PODRUČJU RIJEKE CETINE	10
5.1 Avanturistički turizam	11
5.2 Planinski turizam	13
5.3 Promatranje biljnog i životinjskog svijeta	14
5.4 Konjički turizam	16
5.5 Cikloturizam	17
5.6 Sportsko ribolovni turizam	18
5.7 Volonterski turizam	19
5.8 Kulturni turizam	19
5.9 Festivali i događaji cetinskog kraja	20
5.10 Gastronomski turizam	23
5.11 Ekoturizam i koncept održivog razvoja	26
5.12 Ruralni turizam	27
5.13 Vjerski turizam	29
6 PRIMJER PAKET ARANŽMANA- RAFTING AVANTURA NA RIJECI CETINI	31
7 ZAKLJUČAK	34
LITERATURA	35

TURISTIČKA VALORIZACIJA RIJEKE CETINE

ANKICA ARBUTINA

Stjepana i Antuna Radića 16

44400 Glina

email: ankicaarbutina@gmail.com

Rijeka Cetina, biser je Dalmacije koja svoje posjetitelje ostavlja bez daha od samog izvora u mjestu Vrlika pa sve do ušća u gradu Omišu. Cetina je izuzetno značajna i veliki potencijal za razvoj selektivnih oblika turizma na području Splitsko- dalmatinske županije. Sinergijom svih dionika u turističkoj destinaciji te kombinacijom atrakcija poput samog krajolika, prirodnih resursa, gastronomije, raznih manifestacija i sadržaja može se polučiti uspjeh i konkurentnost na turističkom tržištu. Osobito je važno napomenuti kako je voda rijeke Cetine važna i poradi opskrbe vodom za cijeli kraj Splitsko- dalmatinske županije, te za opskrbu energijom i navodnjavanje Sinjskog polja u doba suša.

Na temelju Tomas istraživanja te presjekom posebnih oblika turizma na cjelokupnom području toka rijeke Cetine, svi oblici od avanturizma, planinarenja, sporta, ribolova, promatranja biljaka i životinja, kulturnog, eko, ruralnog i gastro turizma itekako su važni za razvoj cijele destinacije te njezino brendiranje na turističkom tržištu. Uz identificiranje lokalne zajednice s mjestom u kojem živi živjeti će i turisti te istovremeno poticati razvoj, očuvanje baštine, ideje i različite sadržaje u destinaciji. U radu je prikazan primjer paket aranžmana rafting avanture na rijeci Cetini koji posjetiteljima nudi različite aktivnosti i pruža poseban doživljaj i iskustvo na njihovom putovanju.

(36 stranica / 14 slika / 2 tablice / 25 literaturnih navoda / jezik izvornika: hrvatski

Rad je pohranjen u: Knjižnici Veleučilišta u Šibeniku

Ključne riječi: Cetina, rijeka, valorizacija, tradicija, posebni oblici turizma

Mentor: mr. sc. Tanja Radić Lakoš, v.pred.

Rad je prihvaćen za obranu:

TOURIST VALORIZATION OF RIVER CETINA

ANKICA ARBUTINA

Stjepana i Antuna Radića 16

44400 Glina

email: ankicaarbutina@gmail.com

River Cetina, is a pearl of Dalmatia and its visitors breath away from the source in Vrlika to its mouth in the town of Omiš. Cetin is very important and a great potential for the development of selective forms of tourism in the area of Split-Dalmatia County. The synergy of all stakeholders in the tourist destination and the combination of attractions like the landscape, natural resources, gastronomy, a variety of events and contents can achieve success and competitiveness of the tourism market. It is particularly important to note that the water of the river Cetina and important because of the water supply for the whole area of Split-Dalmatia County, and energy supply and irrigation Sinj Field in times of drought.

Based on Tomas research and cross-section of specific forms of tourism in the entire area of the river Cetina, all forms of adventure, hiking, sports, fishing, observing plants and animals, cultural, eco, rural and culinary tourism are very important for the development of the whole destination and its branding on the market. With the identification of the local community with a place in which he lives to live and tourists and at the same time encourage the development, heritage conservation, ideas and various facilities in the area. This paper presents an example of package tours rafting adventure on the Cetina River, which offers visitors a variety of activities and provides a unique experience and experience on their journey.

(36 pages / 14 figures / 2 tables / 25 references / original in Croatian language)

Paper deposited in: Library of Polytechnic of Šibenik

Keywords: Cetina, river, valorization, tradition, specific forms of tourism

Supervisor: mr.sc. Tanja Radić Lakoš, v. pred.

Paper accepted:

1. UVOD

Rijeka Cetina svojom dužinom od 105 kilometara ostavlja sve posjetitelje i turiste bez daha od samih vrela u mjestu Vrlika pa sve do ušća u gradu Omišu. Cetina je najveća primorska rijeka u Republici Hrvatskoj. Budući da protječe kroz nekoliko zemljopisno različitih cjelina iste određuju karakteristike njezina toka.

Cetina svojim izuzetnim potencijalom za razvoj turizma kroz selektivne oblike od izuzetnog je značaja za cijelo područje Splitsko- dalmatinske županije kroz koju se proteže. Kako bi se mogao ponuditi kvalitetan proizvod ili usluga na turističkom tržištu potrebno je ukomponirati sve resurse kako prirodne tako i društvene kako bi isti istaknuli atraktivnost određene destinacije i otvorile put ka dolascima turista i posjetitelja.

Bez atrakcija kao što su primjerice krajolik, endemske vrste, gastro i eno specijaliteta, narodna nošnja, manifestacije, festivali i ostali sadržaji u destinaciji ne može se očekivati uspjeh niti konkurentnost na turističkom tržištu.

Cilj pisanja ovog rada bio je prikazati područje toka rijeke Cetine te sve popratne atrakcije istog područja u svrhu vrednovanja i stvaranja atraktivnog turističkog sadržaja odnosno proizvoda osmišljenog kroz posebne oblike turizama, vodeći pri tome brigu o zaštiti prirodnih vrijednosti te društveno odgovornog poslovanja.

Prilikom pisanja rada koristilo se indukcijско-dedukcijskom metodom te se istraženi sadržaj kompilirao na temelju proučene dostupne literature na temu rijeke Cetine te rezultata Tomas istraživanja o stavovima i potrošnji turista prilikom posjete u Republici Hrvatskoj. Kompozicijski rad se sastoji od tri cjeline u kojima su opisani lokalitet i zaštićeni krajobraz rijeke Cetine, izrađena je SWOT analiza navedenog područja te su prikazani trendovi Tomas istraživanja na turističkom tržištu. Zatim navodi se presjek posebnih oblika turizma koji su izvedivi na području toka rijeke Cetine i za sam kraj rada osmišljen je paket aranžman rafting avanture na rijeci Cetini.

2. LOKALITET I ZAŠTIĆENI KRAJOBRAZ RIJEKE CETINE

Izvori Cetine, kojih ima više, nalaze se ispod planine Dinare. Cetina izvire iz pet „vrila“, na visini od 380 metara nad morem, između Gnjata (1809 m) i Dinare (1831 m), 2 km sjeverno od Vrlike. Nizvodno od izvora s desne strane toka pruža se planina Svilaja u dužini od 45 km, a s lijeve na Dinaru nastavlja se Kamešnica.¹

Slika 1. Izvor rijeke Cetine.

Izvor: <https://sites.google.com/site/itsmyworld7177/najljepša-mjesta-na-svijetu> (pristup: 22.07.2016.)

U donjem dijelu tok Cetine prati planina Mosor. Udoline, kraška polja i zaravni također određuju tok rijeke Cetine. U gornjem dijelu toka Cetina protječe kroz nekoliko polja: Cetinsko, Koljansko, Ribaričko, Hrvatačko i Sinjsko, koje je površinom najveće i dopire do Trilja gdje završava ravničarski dio toka Cetine. Nizvodno od Trilja do Zadvarja korito rijeke Cetine je duboko usječeno u krašku zaravan te ima kanjonski izgled (kanjon rijeke Cetine je zaštićeni krajobraz).² Rijeka Cetina posjeduje mnoštvo manjih vodopada i riječnih brzaca koji čine važan turistički čimbenik. Najatraktivniji su slapovi Velika i Mala Gubavica. Zbog velike širine korita u posljednjim kilometrima riječnog toka rijeka Cetina ima izuzetno atraktivan plovni dio od Omiša do izletišta Radmanove mlinice te jednu od najfamoznijih rafting staza u Republici Hrvatskoj.

¹ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta napodručju projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 43.

² Ibid, str. 42.

Slika 2. Kanjon rijeke Cetine – ušće rijeke u gradu Omišu.

Izvor: <http://www.dalmatia.hr/discover/hr/aktivni-odmor/avantura-u-kanjonu-rijeke-cetine> (pristup: 22.07.2016.)

Od podzemnih voda koje napajaju rijeku Cetinu najzanimljivija je Vrulja, koja izvire kod mjesta Pisak uz sam rub grada Omiša. Ovaj izvor slatke pitke vode u moru, postao je atraktivno mjesto za ljubitelje ronjenja, osobito zbog činjenice da se slatka voda može piti usred mora.

Geološki gledano područje toka rijeke Cetine možemo podijeliti na tri cjeline: planine, kraška polja i kraške zaravni koje su uglavnom izgrađene od vapnenca te u manjoj mjeri dolomita koji su vodopropusni.³ Voda u karbonatnoj podlozi oblikuje različite geomorfološke pojave poput: žljebova, pukotina, jama, špilja i ponora. Cjelokupno područje srednje Dalmacije pripada klasičnom dinarskom kršu kojeg karakteriziraju mnogobrojne jame i špilje kako na kopnu tako i u podmorju.

Reljef prostora uz tok Cetine obilježavaju nizovi planina, a između njih nekoliko kraških polja. Planinski nizovi štite tok Cetine od hladne kontinentalne klime iz jugozapadne Bosne. S druge strane, planine su prepreka prodiranju tople mediteranske klime iz donjeg toka rijeke Cetine. U gornjem dijelu su jasno izraženi elementi kontinentalne klime, što se vidi po količini i vrsti padalina te po vegetacijskom pokrovu. Količina i raspodjela padalina po godišnjim dobima je vrlo važna za vodostaj Cetine i pritoka. Uz tok Cetine najveća količina padalina je u zimskim mjesecima (rijetko snijeg, većinom kiša).⁴

³ Lekić. R., Golja.T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 42.

⁴ Ibid, str. 43.

3. VODA ZAŠTIĆENOG PODRUČJA RIJEKE CETINE

International Union for Conservation of Nature - Međunarodna unija za očuvanje prirode zaštićeno područje jasno definira kao **područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluge ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način.**⁵

Navedena definicija zaštićenog područja prenesena je i u Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske⁶ prema kojem je zaštićeno područje „geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava“.

Prema Upisniku zaštićenih područja Ministarstva zaštite okoliša i prirode u Republici Hrvatskoj ukupno je 409 zaštićenih područja u različitim kategorijama koje danas obuhvaćaju 8,56 % ukupne površine Republike Hrvatske.

Značajni krajobraz je prirodni ili kultivirani predio velike krajobrazne vrijednosti i biološke raznolikosti ili pak kulturno- povijesne vrijednosti, odnosno krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje u kojem sukladno Zakonu nisu dopušteni zahvati i radnje koje narušavaju njihova obilježja.

Kanjon rijeke Cetine zaštićen je od 1963. godine, i pruža se od ušća u Omišu, pa uzvodno do Radmanovih mlinica dužine okvirno od 8 kilometara. Kanjon je jedan od najizrazitijih geomorfoloških fenomena koje je Cetina kao tipična krška rijeka, stvorila na svom putu do mora.⁷ Između Mosora i Omiške Dinare Cetina se u svom donjem toku duboko urezala u vapnenačku podlogu tvoreći tako kanjonske strane i do 300 m visine koje završavaju poznatom Omiškom probojnicom.⁸

Cijeli tok rijeke Cetine od znanstvene je vrijednosti odnosno primjer kontinuiranog postojanja površinskog toka u kršu i primjer djelovanja diferencirane erozije.⁹ Kombinacijom fluvijalnih i maritimnih utjecaja koje tvore boćatu vodu stvorena je specifična biocenoza, osobito u predjelu Radmanovih mlinica.¹⁰ More tijekom ljeta doseže toplinu i do 25 stupnjeva dok se za zimskih mjeseci postupno hladi do određene siječanjske temperature oko 9 stupnjeva. Zbog

⁵ <http://www.dzpp.hr/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje/sto-je-zasticeno-podrucje-246.html> (pristup: 25.07.2016.)

⁶ Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske, Narodne novine 80/13

⁷ <http://www.dalmatian-nature.hr/hr/podrucje-details/kanjon-cetine> (pristup: 25.07.2016.)

⁸ Ibid, (pristup: 25.07.2016.)

⁹ Ibid, (pristup: 25.07.2016.)

¹⁰ Ibid, (pristup: 25.07.2016.)

strujanja zraka iz kanjona Cetine, grad Omiš uvijek ima nižu temperaturu za nekoliko stupnjeva od ostalih gradova u Srednjoj Dalmaciji.

3.1. VALORIZACIJA VODE RIJEKE CETINE

Osobito je važno napomenuti kako je voda rijeke Cetine važna i poradi opskrbe vodom za cijeli kraj. Rijeka Cetina sa svojim pritocima najduži je i vodom najbogatiji površinski tok u Republici Hrvatskoj u iznosu od oko 1.200 km².¹¹ Zahvaljujući sustavu akumulacije na Cetini, postoje dovoljne strateške rezerve za vodu za piće. Međutim, obzirom na klimatske promjene i racionalno korištenje vode kao osjetljivog resursa i zaštite od onečišćenja prioritetno je voditi računa o zaštiti okoliša i održivom razvoju. Od voda stajaćica površinom je najveće Peručko jezero, umjetna akumulacija na Cetini, ujedno i najveće u Republici Hrvatskoj. Za spomenuti je i akumulacije Đale i Prančevidi na Cetini, od kojih je posljednja osobito značajna za vodoopskrbu područja Splitsko- dalmatinske županije. Ukupno 400 000 stanovnika Splitsko - dalmatinske županije opskrbljuje se vodom rijeke Cetine sa šest vodozahvata: Vukovića vrilo, Šilovica, Kosinac, Ruda, Zadvarje i Gata koje predaju vodu Vodovodnoj mreži te opskrbljuje Srednjodalmatinsku zagoru, Splitsko - makarsko primorje te otoke Čiovo, Šoltu, Brač, Hvar i Vis.¹²

Energiju Cetine prvi koriste Delmati za pokretanje vodenica, a zatim 1912. godine iskoristivši vodopad Gubavice, pokrenuta je prva hidroelektrana, a 1959. godine podižu se slijedeće hidroelektrane: Garjak, Peruča, Zakućac, Orlovac i Đale pod Triljem.¹³ Energetski sustav rijeke Cetine najmoćniji je elektrogenerator Hrvatske i poluga civilizacijskog razvoja Dalmacije. Jezero Peruča najveći je čovjekov zahvat u dolini Cetine koje gospodari s pola milijarde kubičnih metara vode, pa je istovremeno i najveća pričuva pitke vode u Dalmaciji. Iako je primarna namjena akumulacije bila pretvaranje vodene energije u električnu, danas, na sreću jezero zadovoljava obadvije čovjekove potrebe. Potrebno je navesti kako jezero Peruča omogućava regulaciju nizvodnog protoka preuzimajući viškove vode čime sprječava povremena plavljenja nizvodnih polja, ali dozvoljava njihovo natapanje u sušnim razdobljima. Cijelo Sinjsko polje i njegove oranice u sušnim danima ima navodnjavanje upravo iz rijeke Cetine.

¹¹ <https://www.dalmacija.hr/Portals/0/docs/Tajnistvo/%C5%BErs%20sd%C5%BE.pdf> (pristup: 31.08.2016.)

¹² Borković V., Cetina, Matica Hrvatska ogranak Sinj, Sinj, 2011., str. 93.

¹³ Ibid 121.

3.2. SWOT ANALIZA PODRUČJA TOKA RIJEKE CETINE

U ovom poglavlju prikazati će se snage, slabosti, prilike i prijetnje kroz SWOT analizu područja toka rijeke Cetine. Izuzetno je važno poznavati sve elemente internog i eksternog okruženja kako bi se destinacija mogla prilagoditi na sve promjene odnosno iznaći temelj za donošenje odluka kako na strateškoj tako i na operativnoj razini.

Tablica 1. SWOT analiza područja toka rijeke Cetine.

SNAGE	SLABOSTI
• Bogatstvo prirodnih resursa• Bogatstvo kulturne baštine• Očuvana priroda• Povoljni klimatski uvjeti• Povoljne geografske karakteristike• Prometna povezanost	• Nedovoljno zaštićena prirodna i kulturna baština destinacije• Neodgovarajući sustav upravljanja destinacijom• Nedostatna educiranost pružatelja usluga• Nerazvijenost proizvoda za tržišta posebnih oblika turizma• Nedovoljno razvijene marketinške aktivnosti• Iseljavanje mladih iz ruralnih područja• Nedostatno znanje o vlastitim potencijalima• Negativni demografski trendovi
PRILIKE	PRIJETNJE
• Razvoj posebnih oblika turizma• Razvoj novih turističkih proizvoda usmjerenih prema ciljnim skupinama uz fokus na autentičnost, nova iskustva i izbjegavanje masovnosti• Korištenje obnovljivih izvora energije• Mogućnost produljenja sezone kroz nove turističke proizvode• Novi turistički trendovi – putovanja vezana uz posebne preferencije i aktivnosti• Potrebe, očekivanja i navike novog turista	• Stanje na svjetskom turističkom tržištu• Konkurentske zemlje• Promotivne kampanje zadržavanja gostiju u zemljama njihova prebivališta• Ekološko onečišćenje

Izvor: Obrada autora

Osim navedenih snaga potrebno je napomenuti bogatstvo flore i faune te čistoću zraka na koje u svim planovima i strategijama posebno treba obratiti pozornost na očuvanje okoliša i svih prirodnih resursa te se voditi definicijom održivog razvoja. Ne zanemarivo je za spomenuti i mogućnost razvoja turizma u nedovoljno razvijenim područjima.

U slabostima osim navedenog trebalo bi dodati i razvoj kontinuiranog sustava marketinga te nedovoljno korištenje kanala prodaje. U kreiranju novih proizvoda može se zapaziti nedostatak kreativnosti i inovativnosti te manjak smještajnih kapaciteta određenih kategorija.

Prilike su mnogobrojne, osim navedenih u tablici treba spomenuti porast potražnje turista za uživanjem i boravkom u prirodi, partnerstva u stvaranju proizvoda i podizanju kvalitete usluga. Još je potrebno navesti i društveno odgovorno poslovanje te brendiranje na turističkom tržištu s jedinstvenim proizvodom.

Prijetnje možemo još prožeti kroz nedovoljno iskorištavanje potencijala kako prirodnih tako i društvenih resursa, te nemogućnost financiranja niskobudžetnih zrakoplovnih kompanija bez adekvatne odluke o modelu financiranja i načinima udovoljavanja zahtjevima prijevoznika.

Zaključno, iz navedenih elemenata područje toka rijeke Cetine obiluje kulturnom, materijalnom i nematerijalnom baštinom, prirodnim resursima koji čine izvrsnu bazu za stvaranje konkurentske prednosti destinacije. Međutim, za ostvarivanje konkurentnosti potrebno je poraditi na sadržajima u ponudi koju je potrebno obogatiti i ulagati u kvalitetu.

Sama gastro ponuda je fascinantna i osebujna, a nije toliko vrednovana. Smještajni kapaciteti nisu na zadovoljavajućoj razini, a sadržaj i aktivnosti u ponudi baziraju se isključivo kroz ljetne mjesecima čime se dobiva na masovnosti, a gube upravo oni turisti koji bi kroz ponudu posebnih oblika turizma posjetili rijeku Cetinu u proljeće ili jesen. Nužno je modificirati ponudu i disperzirati je na predsezonu i postsezonu kako bi se na taj način zadovoljili sve zahtjevniji turisti i potrošači te njihove potrebe za novim iskustvima i potpunim doživljajem.

4. NOVI TREND OVI U TURIZMU I ISTRAŽIVANJE TURISTIČKOG TRŽIŠTA

Sam proces istraživanja turističkog tržišta je logičan redoslijed postupaka koje treba provesti kako bi se došlo do pouzdanih i valjanih informacija koje su od izuzetne važnosti prilikom odlučivanja u tržišnom poslovanju.¹⁴ Najčešći elementi istraživanja su tržišna kretanja, različite prognoze prodaje, poslovne analize, istraživanje i razvoj, strategija marketinga i prodaje. U turističkom poslovanju osobito su važne informacije o vrstama prijevoza, smještajnim kapacitetima, turističkim atrakcijama, mogućnostima izleta i slično. Iznimno značajne su nam informacije o turistima/ potrošačima različitih usluga, a odnose se na njihov broj, strukturu, profil, dob, navike, mišljenja, stavove i preferencije.

Za ovaj rad uzeti su podaci Tomas istraživanja iz 2014. godine od ukupno 4035 ispitanika u 76 mjesta u vremenu od lipnja do rujna navedene godine. Obiteljski dolasci turista u razdoblju od 2010. do 2014. smanjili su se s 52% na 48% što ukazuje na činjenicu kako imamo povećanje individualnih gostiju ili u parovima u iznosu od 33,4% odnosno posjetitelje sklonije konzumiranju različitih oblika turizma daleko od masovnosti odnosno plaža i gužvi.¹⁵ Navedeni gosti žele doživjeti nešto posebno, drugačije u prirodnom okruženju što će ih oduševiti i zauvijek ostati u pamćenju. Prosječna starost gostiju koji posjećuju Republiku Hrvatsku je 41 godina s porastom udjela gostiju s visokim obrazovanjem i višim dohotkom. Nadalje, raste udio novih gostiju dok se smanjuje udio dolazaka stalnih gostiju. Svakako je iznimno važna informacija za daljnje razvijanje turističke destinacije koja je točno motivacija dolaska gostiju na navedeno područje. I dalje u vremenskom razdoblju od 2010. do 2014. godine **odmor na moru je dominantan i stagnira**, dok su **u porastu nova iskustva i doživljaji** s 25% na 30%. Vrlo važno saznanje dobiveno iz ovog istraživanja je porast potražnje za gastronomijom s 22% na 26%. Također, saznaje se kako je izvor informacija prijašnji dolazak i preporuke agencija te komunikacije preko interneta. Najvažniji mediji kao izvor informiranja gostiju o određenoj destinaciji su putem stranica smještajnih objekata u iznosu od 51%, preko društvenih medija 35%, zatim 37% ide preko stranica turističkih zajednica i 24% preko on-line turističkih agencija što je iznimno važna informacija i put preko kojih točno komunikacijskih sredstava doprijeti do potencijalnih gostiju i posjetitelja. Iz

¹⁴ Čavlek N., Bartoluci M., Prebežac N., Kesar. O., Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, 2011., str. 360.

¹⁵ <http://www.iztztg.hr/UserFiles/File/novosti/2015/Tomas-ljeto-2014-prezentacija-03-02-2015.pdf> (pristup: 16.08.2016.)

navedenog istraživanja za ovaj rad važna nam je **informacija koje aktivnosti gosti konzumiraju prilikom posjete našoj zemlji**. Više od 70% gostiju pliva i kupa se, odlazi u restorane i šetnju prirodom, zatim između 50% i 70% gostiju odlazi u kupnju, razgledava znamenitosti, posjećuje lokalne zabave i samostalne izlete. Skupina na koju bi se trebalo bazirati u formiranju paket aranžmana na rijeci Cetini u postotku su od 30% do 50% i oni odlaze na ples i disko, posjećuju zaštićena područja, bave se sportovima na vodi i ronjenjem, koriste zdravstvene i rekreacijske programe, obilaze vinske ceste, ceste maslinovog ulja, muzeje, izložbe te odlaze na vožnju biciklom, bave se jahanjem i slično. Podatak iz navedenog istraživanja u kojima gosti planiraju svoj odmor u budućnosti daje nam slijedeće rezultate 36% planira doći ponovno u istu destinaciju, 15% na kratki odmor, dok 6% planira doći na kontinent. Europljanima najvažnije stavke za ponovni posjet destinaciji su: prirodne ljepote, kvaliteta smještaja, kulturne i povijesne atrakcije te cijene.

Svi resursi koji su navedeni posjeduje Republika Hrvatska te svakako i područje oko rijeke Cetine te je to izvrsna prilika za formiranje novih inovativnih i atraktivnih paket aranžmana kojim će se postići jedinstveni doživljaj svakog gosta te konkurentnost na tržištu. Važno je napomenuti kako navedeno područje rijeke Cetine i samo zaleđe Dalmatinske zagore izuzetno je pogodno za proširenje novih segmenata i razvoj posebnih oblika turizma te samim time prostorne disperzije u srcu sezone te baziranje na predsezoni i postsezoni. Svi navedeni elementi istraživanja jasno govore kako je nužno kreirati i prilagoditi sve elemente turističke ponude u jednu cjelinu te ponuditi jedinstveni turistički proizvod. Takav proizvod uz različite marketinške aktivnosti privući će sve veći broj gostiju, spojiti prirodne i društvene resurse te rezultirati oduševljenjem i doživljajima za pamćenje naših posjetitelja. U nastavku rada prikazati će se kratki pregled različitih oblika turizma koji su primjenjivi u području toka rijeke Cetine.

5. RAZVOJ POSEBNIH OBLIKA TURIZMA NA PODRUČJU TOKA RIJEKE CETINE

21. stoljeće obilježeno je intenzivnim rastom i disperzijom turizma na svim dijelovima svijeta te podjelom na različite oblike koje turistička teorija opisuje kao posebnim, specifičnim, alternativnim ili selektivnim oblicima modernog turizma.¹⁶ Navedeni oblici javljaju se kao **pojava novih vrijednosti povezanih s ekologijom i zelenim potrošačima vezanim za kreativnost, zdravlje, nova iskustva i doživljaje, međusobne odnose i osobni rast**. Iz svega proizlazi osebujna paleta različitih aktivnosti posebnih oblika turizma poput promatranja ptica i životinja, avanturizma, planinarenja, botaničkog istraživanja i drugo. Turizam posebnih oblika ili interesa mogao bi se definirati kao putovanje čiji je primarni razlog ili cilj ostvarenje nekog posebnog interesa i uživanje u tome, a te aktivnosti mogu biti hobističke, fizičke, zanimanje za određenu temu ili vrstu atrakcije.¹⁷

Poradi sve izražajnijih potreba i različitih motiva, kontinuirano se pojavljuju novi oblici turizma gdje svaki ima svoje specifičnosti i obilježja. Turistički proizvod ili usluga usko je vezan za određenu sezonu ili razdoblje u godini, međutim budući da se radi o postojanju velikog broja tržišnih niša u kojima djeluje turizam i njegovi procesi, finalni proizvod posebnih oblika može biti atraktivan kroz cijelu godinu. Lokalni i regionalni potencijali koji privlače turiste su prirodni turistički resursi, kulturno - povijesna baština, klimatski uvjeti, infrastruktura te usluge i sadržaji koji se nude u destinaciji. Turizam posebnih oblika obuhvaća sljedeće vidove:¹⁸

- Okolišni turizam (eko turizam, turizam prirode i divljina);
- Kulturni turizam (gradski, gastro, baštinski, religijski);
- Događajni turizam (festivali, karnevali, sportovi);
- Ostali oblici (pustolovni, kružni, obrazovni, zdravstveni, ruralni).

Područje toka rijeke Cetine izuzetan je potencijal za razvoj turizma posebnih oblika u kojima se turisti i posjetitelji mogu baviti različitim aktivnostima što će se i prikazati u nastavku sistematizirano prema vrstama i oblicima turizma.

¹⁶ Geić S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str. 211

¹⁷ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 9.

¹⁸ Geić. S, Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str. 229.

Tablica 2. Funkcionalna sistematizacija prema vrstama i oblicima turizma.

Vrste i oblici turizma		
1.	Zdravstveni	Klimatski
2.	Odmorišni	Planinski, Ruralni, Jezersko-riječni, Ladanjski (vikendaški), Morski
3.	Sportsko-rekreacijski	Pješački, Planinarski, Biciklistički, Konjički, Sportsko-ribolovni, Biciklistički
4.	Avanturistički	Biciklistički, Speleološki, Rafting, Kanjoning, Robinzonski, Kanuing, Kayaking
5.	Ekoturizam	Foto-safari, Zaštićeni prirodni krajolici, Zaštićene biljne i životinjske vrste, Promatranje ptica i životinja
6.	Prometni	Motociklistički
7.	Kulturni	Kreativni, Baštinski, Etnografski
8.	Edukacijski	Đačka i studentska putovanja, studijska putovanja
9.	Vjerski	Hodočasnički
10.	Zabavni	Spektakli, Festivali, Zabavni parkovi, Manifestacije
11.	Hedonistički	Gastronomski, Enološki
12.	Poslovni	Incentive aranžmani
13.	Prigodni	Memorijalni

Izvor: Izvedeno prema Kušen E., Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb, 2002.

5.1. AVANTURISTIČKI TURIZAM

Sportsko - rekreativni i avanturistički vidovi selektivnog turizma su jedan od najmasovnijih oblika turizma u kojima prevladavaju sportski motivi za putovanje i boravak u određenim turističkim mjestima i centrima te se ogleda kroz ¹⁹:

- natjecateljski sportski turizam u kojem sudjeluju sportaši, menadžeri, treneri i publika,
- zimsko sportsko - rekreacijski turizam (zimski sportovi),
- ljetni sportsko - rekreacijski turizam (na moru, rijekama, jezerima i planinama).

U suvremenim uvjetima, avanturistički turizam podrazumijeva putovanja koja se poduzimaju poradi ostvarivanja novih doživljaja uz određeni rizik ili kontroliranu razinu opasnosti. Putnici koji sudjeluju u ovakvim vrstama aktivnosti očekuju doživljaj, uzbuđenje i opuštanje

¹⁹ Geić. S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011, str. 271.

koje će osobno iskusiti. Takvi profili turista su istraživači nenarušenih egzotičnih dijelova planete i tragaju za različitim izazovima.

Osobite poteškoće u definiranju samog avanturističkog turizma predstavlja i to što se sve već navedene aktivnosti kao popratni sadržaj ponašanja turista može prakticirati i u okviru nekih drugih oblika poput ekoturizma, ruralnog turizma, volonterskog turizma i slično. Međunarodno tržište avanturističkog turizma procjenjuje se na oko 60 milijuna turista. Korisnici su uglavnom mlađi turisti, između 25 i 40 godina, mada ima i starijih, a većinom se radi o muškarcima. Zanimljivo je da se u studiji tržišta avanturističkog turizma iz 2013. godine tvrdi kako većina sudionika planira da im i slijedeće putovanje bude u istom duhu, pri čemu nisu uvijek fokusirani na istu aktivnost.²⁰

Da bismo mogli stvoriti kvalitetan i održiv turistički proizvod na rijeci Cetini trebamo poznavati geografske i sezonalne odlike destinacije i odrediti tržišne niše na koje ćemo se bazirati. Turizam posebnih interesa se sve više razvija u smjeru „aktivnog“ odmora, sa sportsko rekreacijskim sadržajima, pa ga možemo između ostalih podijeliti na rekreativni i avanturistički. Rekreativni turizam je pasivniji oblik turizma posebnih interesa i u njega spadaju sportovi i aktivnosti koje nisu fizički toliko zahtjevni. U rekreativni turizam ubrajamo: biciklizam, pješaćenje, lov, ribolov, jahanje itd. U ekstremne aktivnosti ubrajaju se: brdski biciklizam, jet ski, kitesurfing, rafting, paintball, bungee jumping, kajaking, paragliding, free climbing, snowboarding itd.²¹

Bavljenje nekom od navedenih aktivnosti može biti veliki izazov, ali i zahtijevati određenu vještinu. To stanje odlikuje zanos, euforija, osjećaj sreće i potpuna posvećenost onome što se radi, pri čemu osoba zaboravlja na sve drugo i proživljava jedinstveni trenutak koji ostaje u sjećanju i uspomenu.

Avanturistički turizam nije samo sport i rekreacija, već i istraživanje nepoznatog tako i proučavanje određenih prirodnih fenomena spada također u ovaj oblik turizma. Izuzetno pogodan položaj doline kojom teče rijeka Cetina koja se nalazi u podnožju okolnih planina pruža mogućnosti aktivnog odmora. Rafting je disciplina koja je uvijek iznova izazov za svakoga. Čudesni oblici kamenitog korita rijeke Cetine i njena nepredvidivost daju mogućnost za kanjoning, kajaking ili kanu safari.

²⁰ <http://files.adventuretravel.biz/docs/research/> (pristup: 14.08.2016.)

²¹ Geić. S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str. 273.

Slika 4. Rafting na rijeci Cetini.

Izvor: <http://www.dalmatia.hr/hr/aktivni-odmor/rafting> (pristup: 14.08.2016.)

Nadalje, na lijevoj obali Peručkog jezera u mjestu Dabar, općina Hrvace, 15 km od Sinja gdje je izgrađen poligon od 40 tak maskiranih kućica za simulaciju gradske borbe, 56 rovova-bunkera, 170 zakona, 3 nadzorna tornja. To je poligon braniteljske udruge za avanturistički turizam, a zanimljiva je i timska igra Airsoft u kojoj se simuliraju vojno-policijski okršaji uz upotrebu airsoft replika vojnog oružja i ostale vojne opreme (odjeća, obuća, prsluci, radio veze, kamuflažne tehnike).²²

Klub avanturističkih sportova Cetina adventure organizira jednom godišnje gradski izazov *Cetina adventure*, pustolovnu utrku gdje se starta s trekningom, canyoningom i mountingbike-om pa ponovo trekning, kayaking i mountingbike. Staza je vrlo zanimljiva i nije prezahtjevna, ali je vrlo duga.²³

Najvažnija stavka u ovakvim oblicima turizma je pitanje sigurnosti, zbog čega je neophodna priprema svih koji pružaju usluge, a naročito posebno educiranih i licenciranih vodiča. Postavljanje određenih pravila i njihovo poštivanje doprinosi smanjenju mogućih nesreća, a cjelokupna destinacija može se promovirati kao sigurna destinacija za ovaj oblik turizma. Važno je sustavno izgrađivati svijest o odgovornosti i mogućnostima reagiranja u izvanrednim situacijama.

²² Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 56.

²³ <http://www.visitsinj.com/hr/StoRaditi/56/6-pustolovna-utrka-cetina-adventure-race> (pristup. 14.08.2016.)

5.2. PLANINSKI TURIZAM

Planinski turizam je vrsta turizma u kojem se odredišta turista nalaze u planinskim područjima te koja svojim osobnostima i klimatskim uvjetima tijekom vremena određuje ne samo način putovanja nego sadržaje i aktivnosti u planinskom okruženju, nego i vrstu objekta turističke ponude poput planinskih domova, kuća, hotela i slično.²⁴

Odlazak u prirodu, kretanje i druženje na čistom planinskom zraku predstavlja aktivan oblik odmora koji planinara ispunjava osjećajem zadovoljstva i novim doživljajima. Baviti se planinarenjem znači upoznati ljepote zemlje, obogaćivati osjećaje i zahtjeva od čovjeka određene napore koji su zdravi za organizam. Planinarenjem se razvijaju mnoge dobre osobine: snalažljivost, hrabrost, požrtvovnost, prilagodljivost, fizička izdržljivost, društvenost, smisao za razumijevanje ljudi i prirode.

Upravo segment rekreativnih planinara i onih koji vole sportsko penjanje mogao bi biti potencijalni izvor potražnje za planinarskim odredištima cijele destinacije obzirom da se radi o ostrim i strmim stijenama ali i o relativno niskom gorju, blagim i uglavnom šumovitim planinarskim stazama, a koje ne predstavljaju izazov pasioniranim planinarima.

Slika 5. Penjanje na Omiškim stijenama.

Izvor: <http://dugirat.com/turizam/115-omis/16539-omike-su-stijene-fascinantne-i-sigurne-v15-16539> (pristup: 14.08.2016.)

5.3. PROMATRANJE BILJNOG I ŽIVOTINJSKOG SVIJETA

Turisti koje zanima promatranje biljnog i životinjskog svijeta prije svega žele upoznati prirodnu baštinu, a zainteresirani su i za kulturnu baštinu. Žele mir i mjesta u kojima će moći uživati u prirodi, šetati, promatrati biljni i životinjski svijet. To su osobe srednje i starije

²⁴ Geić. S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str. 294.

životne dobi, uglavnom putuju s partnerom ili u malim grupama, imaju visoke prihode i vrlo su obrazovani. Veliki broj njih su članovi raznih klubova, udruga i sličnih asocijacija koje se bave zaštitom ptica, životinja i biljnog svijeta.²⁵ Putuju uglavnom na preporuku istomišljenika i svojih klupskih prijatelja. Vrlo im je važna interpretacija tako da ova niša iziskuje pomnu edukaciju za specijalne turističke vodiče, što bi se trebali regrutirati iz znanstvene i akademske zajednice biologa, botaničara, ornitologa itd. Putuju u proljeće i jesen jer im je sezona određena vremenom migracije ptica.

Dobar način povezivanja ljubitelja biljnog i životinjskog svijeta je kroz foto-safari. Tu vrijede iste zakonitosti o održivosti i interpretaciji, a to je da se što manje uznemiravaju životinje i onečišćuje okoliš. Misli se na sve oblike onečišćenja, prije svega na buku, rasvjetu i uznemiravanje.

Tok rijeke Cetine je zbog svoje prirodne ljepote, očuvane prirode, klime i geomorfoloških oblika vrlo pogodan za kreiranje foto-safari tura i vođenih obilazaka. I tu vrijedi zakonitost da se radi o malom broju sudionika, od obično 3-4 do maksimum 18 osoba. Uz foto safari interesantno za turiste je i upoznavanje sa uzgojem domaćih životinja i autohtonih vrsta u prirodnom okruženju, druženje sa životinjama i hranjenje. Učenje o pojedinim biljnim vrstama, specijalizirane radionice o ljekovitim biljkama i načinu njihove pripreme kroz čajeve i masti kao i njihova ljekovita svojstva mogu se odlično kombinirati sa običajima i ritualima koji sežu daleko u prošlost.

Slika 6. Ispaša u Cetinskom kraju.

Izvor: <http://www.agroklub.com/stocarstvo/izdasnija-ispasa-na-kamesnici/14782/> (pristup: 14.08.2016.)

²⁵ US Fish and Wildlife Service 2002, Canadian Tourism Commission n/d, Scottish Natural Heritage 2005, Tourism Queensland 2002.

5.4. KONJIČKI TURIZAM

U današnjem društvu u kojem se sve više pridaje važnost slobodnom vremenu, konjički turizam je prošao put od marginalne i malo zastupljene aktivnosti, do nedvojbeno najboljeg načina stjecanja i zadržavanja interesa najvećeg broja jahača i privlačenja opće javnosti vrijednostima koje su povezane s njim. Konjički turizam obuhvaća od sportskih natjecanja, izložbi do raznih drugih manifestacija u kojim turist sudjeluje pasivno, ili aktivne rekreacije u kojoj turist jaše, putuje s konjima na duže ili kraće udaljenosti, u urbanom ili ruralnom području.²⁶

Teren Dalmacije je pogodan za jahače s osnovnim znanjem koji mogu hodati, kasati i galopirati. Mogućnosti za jahanje su na povijesnim, starim putovima, Rimskim i Napoleonskim cestama i starim stočnim putevima preko ostalih ruralnih dijelova Dalmacije i Dalmatinske zagore. Posebno atraktivno je područje rijeke Cetine i jezero Peruča za primjerice stacionar program koji je idealan za osobe koje ne žele spavati u vrećama za spavanje ili šatorima. Nakon doručka se timari i sedla konj te jaše svaki dan s vodičem po nekoliko sati na različitim lokacijama, dok se navečer vraća na ranč.

U Sinju, Splitu i Trilju postoje konjušnice i konjički klubovi koji organiziraju škole jahanja za početnike, a profesionalcima pružaju mogućnost rekreativnog jahanja. U Cetinskoj krajini konji su prisutni koliko i ljudska sjećanja, a jahanje konja ima tristogodišnju tradiciju koja se naslanja na jedinstven konjički turnir, Sinjsku alku koja se od 1715. godine održava u Sinju, a pored Alke, u Sinju i Trilju se afirmiraju konjske trke i preponsko jahanje.²⁷

Slika 7. Rekreacijsko jahanje.

Izvor: <http://www.visitsinj.com/hr/StoRaditi/64/jahanje> (pristup: 14.08.2016.)

²⁶ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 73.

²⁷ Ibid, str.75.

Osim sportsko- rekreativnog programa svakako se mogu primijeniti i ostale usluge poput suradnje s obližnjim poljoprivrednim gospodarstvima mogla bi se osigurati i opskrba svježim domaćim namirnicama za potrebe kafića ili manjeg restorana. Trgovina s konjičkom opremom također bi bila od velike koristi zbog generalno nedostatka takvih prodajnih mjesta. Većina jahača i vlasnika konja opremu kupuje u susjednim zemljama, što nije toliko dostupno mladim jahačima i u slučaju hitne potrebe za nekim komadom opreme.

5.5. CIKLOTURIZAM

Biciklizam se smatra jednim od najzahtjevnijih sportova, njime se bave i rekreativci i profesionalni vozači, a dobiti biciklizma u rekreaciji su, osim zabave, toniranje mišića, ubrzavanje metabolizma, smanjenje tjelesne težine te oblikovanje tijela.²⁸ Za njih su bitne organizirane biciklističke ture sa ciklo vodičima, a traže se one staze koje su manje prometne i atraktivne zbog svojih prirodnih ljepota.

Slika 7. Cikloturisti.

Izvor: <http://hotspots.net.hr/2016/04/veliki-planovi-za-razvoj-cikloturizma-u-splitsko-dalmatinskoj-zupaniji/>

(pristup: 14.08.2016.)

Na području toka rijeke Cetine već postoje neke staze, ali bilo bi dobro razmisliti od stazama za *cross country*, *downhill* i *freeride*. Sve ove staze potrebno je nivelirati, odnosno skinuti potrebni sloj zemlje na višim dijelovima te zaravnati niže dijelove zemljom od iskopa. Freeride staza zahtijeva izradu različitih konstrukcija od drvene i zemljane građe koje vozačima omogućuju izvođenje raznih trikova koji ovu disciplinu čine zanimljivijom. Osim

²⁸ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 81.

toga, nužna je izgradnja žičare koja će prevoziti bicikliste do vrha, odnosno mjesta početka njihovog spusta, jer neke discipline brdskog biciklizma to zahtijevaju budući da bicikli koji se koriste za spust nisu namijenjeni za penjanje, odnosno vožnju uzbrdo. Da bi ove staze bile u funkciji potrebno ih je redovito održavati, a to znači čistiti lišće, uklanjati grane i drveće te obnavljati zemljane i drvene elemente.

5.6. SPORTSKO RIBOLOVNI TURIZAM

Sportski ribolov jedan je od najpopularnijih oblika rekreacije, obzirom da se radi o pasivnoj aktivnosti koja u većini slučajeva ne traži velika ulaganja u opremu. Tržišne segmente sportskih ribolovaca prema navikama i motivacijama možemo generalno podijeliti na pasionirane sportske ribolovce i rekreativce. Pasionirani sportski ribolovci motivirani su željom da uhvate što veću ribu te uživaju u adrenalinu i usavršavanju svojih vještina. Članovi su ribolovnih udruženja, sudjeluju u natjecanjima, putuju često u potrazi za velikom ribom i uglavnom su se specijalizirali za točno određene ribe.²⁹

Rekreativni sportski ribolovci čine kategoriju ribolovaca kojima je ribolov razlog ili izgovor da borave na otvorenom te im je važan odmor i opuštanje uz vodu i društvena komponenta ribolova. Često nisu članovi ribolovnih društava, kupuju jednodnevne ribolovne dozvole i zadovoljni su s dva-tri sata ribolova.³⁰

Slika 8. Sportski ribolov na rijeci Cetini.

Izvor: <http://www.visitsinj.com/hr/StoRaditi/65/fly-fishing> (pristup. 14.08.2016.)

²⁹ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 88.

³⁰ Ibid 88.

Obadva navedena oblika ribolova su izuzetan potencijal za razvoj ovog oblika turizma uz rijeku Cetinu s time da je nužno napomenuti kako je važno kontrolirano izlovljavati te posebno paziti na vrste koju su eventualno ugrožene.

5.7. VOLONTERSKI TURIZAM

Volonterski rad u destinaciji može biti srž sadržajnog, kreativnog i inspirativnog turističkog boravka, gdje će se nuditi mogućnost neposrednog druženja s pripadnicima lokalne zajednice i drugim turistima volonterima, bliski susret s kulturom i načinom života, stjecanje novih prijateljstava, obogaćivanje znanja, vještina i iskustava.

Takav oblik turizma je održiv i služi kao katalizator mira, razumijevanja i suradnje među ljudima. Iako boravak traje od dva do četiri tjedna, pojedini projekti zahtijevaju i znatno dulje boravke. Za razmisliti je o pokretanju određenih projekta i kampova u kojima bi se volonteri okupili, primjerice oko revitalizacije određenih napuštenih arhitektonskih cjelina, oko popravaka i upoznavanja tehnike gradnje suhozidom, oko čišćenja i raščišćavanja pješačkih i biciklističkih staza i slično.

5.8. KULTURNI TURIZAM

Kulturni turizam je oblik turizma u kojem prevladava interes potražnje za objektima i sadržajima kulturnog karaktera odnosno opipljivom materijalnom i neopipljivom nematerijalnom kulturnom baštinom te razlikujemo turizam nasljeđa, povijesni turizam i turizam umjetnosti.³¹ Osim što se zaštitom želi potaknuti i osigurati očuvanje nematerijalne baštine propisivanjem posebnih mjera zaštite, zaštita se temelji i na suradnji s lokalnom zajednicom koju se konzultira u svim fazama, temelji se i na suradnji sa stručnjacima i znanstvenicima na tom području te se senzibiliziraju i informiraju županije, općine i gradovi o važnosti očuvanja te baštine.

Nositelje nematerijalne baštine i lokalnu zajednicu pokušava se uključiti tako da pozitivno prihvaćaju pravnu zaštitu te smišljaju konkretne načine njezina očuvanja. Zakonom o prihvaćanju Konvencije, Ministarstvo kulture je utvrđeno kao središnje tijelo za njezino

³¹ Geić. S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str. 315.

provođenje. To je bio dodatni impuls Republici Hrvatskoj za daljnje unapređivanje mjera i aktivnosti radi bolje zaštite i očuvanja nematerijalne kulturne baštine, na nacionalnoj i na međunarodnoj razini. Trenutno je na „**Reprezentativnom popisu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva**“ dvanaest nematerijalnih dobara, a na „Popisu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita“ jedno dobro. Od 13 dobara 4 dobra su iz područja toka rijeke Cetine: Sinjska alka, viteški turnir u Sinju, Nijemo kolo, klapsko pjevanje i ojkanje.

5.9. FESTIVALI I DOGAĐAJI CETINSKOG KRAJA

Od davnina su ljudi živjeli u mitovima, bajkama, a legende su komunicirali kroz usmene tradicije, kroz slike i kasnije, kroz pisane riječi. Ako je doživljaj ispričan kroz koncert, predstavu ili festival u kojem su osjećaji ne samo dozvoljeni nego su cijela točka, živa glazba će kroz recimo klapsku pjesmu oblikovati priče koje nude potragu za odnosima, emocijama, ljubavi i vrijednostima.³² Menadžeri doživljaja kao kreatori tih događaja i iskustava trebali bi pružiti prostor u kojem se mogu oblikovati iskustva koja bi mogla voditi do osobnog rasta i transformacije kao ultimativnog cilja iskustva.

Pripovijetke se odlikuju osjećajem za realnost, čak i bajke. Teško je sa sigurnošću tvrditi da li je to obilježje osebujno od davnina za narativnu tradiciju tih zagorskih stočarskih žitelja, naviklih vjekovima na surovu borbu za opstanak kako s oskudnom prirodom, s Turcima i s mletačkim braniteljima od Turaka, naučenih životom i svojom gorštačkom bistrinom na dovitljivost, snalažljivost i smisao za šalu i porugu i pred najvećim nedaćama, ili je taj realističan pečat pripovijedaka nastao u toku najnovijeg razvoja tradicije.

Danas se skoro uopće više ne pripovijedaju priče jer su se postepeno izgubile one prilike koje su ih poticale na pričanje priča: zimska sijela uz ognjište, dugi dani u zajedničkoj ispaši ovaca, zajednički radovi, nekadašnja noćenja u karavanskim postajama, hanovima, pričanja prosjaka i putnika namjernika kojima se nikad nije uskraćivao konak i slično.

Sve je to odličan temelj za kreativni tematski turistički itinerer gdje dobar turistički vodič i animator može na interaktivan način uključiti i posjetitelje.

U festivalskim događanjima turisti imaju priliku vidjeti svoje domaćine u trenucima igre. Tijekom festivala sa svim osjetilima se manipulira i poigrava, a spektakl je nešto više od čisto

³² Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 102.

vizualnog doživljaja koji se nameće na osjetila te ocrta na raznolik skup emocija. Vatromet, kostimirane povorke, razni oblici hrane i pića, igre, rituali i nastupi su bitni komunikacijski oblici koji predstavljaju određenu kulturu kroz prezentaciju festivala.

Jedna od istaknutijih manifestacija u navedenoj destinaciji je Sinjska alka osnovana davne 1715. godine, kad je silna turska vojska jurišala na grad Sinj, za vladavine Mlečana. U spomen pobjede gdje je obranjen ne samo Sinj nego i cijela Hrvatska da se sačuva ratnički duh naših djedova i pradjedova Sinjani su osnovali Alku, vitešku igru alkara kopljanika koja postoji i danas.³³ Sinjska Alka je na popisu svjetske UNESCO-ve nematerijalne baštine zbog svoje tradicije i nepromijenjenih pravila koja se poštuju stoljećima.

Slika 9. Manifestacija Sinjska alka.

Izvor: <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/36/alka> (pristup: 15.08.2016.)

Ples i glazba kao posebna vrsta kretanja sastavni je dio mnogih žanrova folklornog predstavljanja, a ne samo igara u kolu. Glazba i ples usklađeni su s mentalitetom i stilom života ljudi koji ih stvaraju, izvode, uče i usvajaju te prenose dalje usmenom predajom. Poseban način pjevanja, tzv. ojkanje – snažno i glasno pjevanje na otvorenom prostoru, smatra se predslavenskim nasljeđem – u Lici su to rozgalice, na Banovini ojkače, a u dalmatinskom zaleđu vojkavice, treskavice i njima donekle srodni oblici gange i rere.

³³ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 108.

Slika 10. Ojkanje.

Izvor: <http://terracon-news.com/ojkanje-glazbeni-izricaj-nematerijalna-kulturna-bastina/> (pristup: 15.08.2016.)

U vrličkom kraju pjeva se rera, uvrštena na popis UNESCO-ve ugrožene nematerijalne svjetske baštine uz ojkavicu i gangu. Sva tri načina pjevanja pjevaju se na prostoru dalmatinskog zaleđa. Ojkavica pripada najstarijem sloju glazbenog izričaja na hrvatskim prostorima. Za ojkanje je karakteristično potresanje glasom, posebnim načinom pjevanja „iz grla“. Ojkavicu izvodi jedan pjevač sam ili uz pratnju drugog glasa koji u trenutku potresanja leži na duljem pratećem tonu. Dvoglasno ojkanje, ojkavica pjeva se na prostoru između rijeke Krke i Cetine, u Vrlici, Kijevu, drniškom i šibenskom zaleđu. Danas ojkavicu izvode starije osobe i folklorne grupe. Ojkavica je zaštićeno nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske i na popisu je svjetske UNESCO-ve nematerijalne baštine kojoj treba hitna zaštita jer joj prijete izumiranje.

Na listi zaštićene svjetske UNESCO-ve nematerijalne kulturne baštine nalazi se i „nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore“, a koje se izvodi i u Vrlici, poznato kao „vrličko kolo“ ili „nimo kolo“.

Slika 11. Nijemo kolo.

Izvor: http://terracon-news.com/nijemo-kolo-s-podrucja-dalmatinske-zagore/?doing_wp_cron=1471268077.2051470279693603515625 (pristup: 15.08.2016.)

Zajednička karakteristika nijemog kola je da se izvodi bez glazbene pratnje. Plesne figure izmjenjuju se prema naredbi kolovođe. Ovo kolo jedno je od najimpresivnijih narodnih plesova uopće.

Izdvojiti će se još jedna vrijednost i simbol Dalmacije, radi se o klapskom pjevanju, nekadašnjem načinu življenja i svakako drugačijem i specifičnom narodnom melosu. Od godine 2012. nalazi se na listi svjetske UNESCO-ve baštine. Festival dalmatinskih klapa središnji je događaj omiškog kulturnog ljeta, koji se od 1967. održava svake godine.

Slika 12. Nastup klapa u Omišu.

Izvor: <http://croatia.hr/hr-HR/Otkrij-Hrvatsku/Bastina-UNESCO/Klasko-pjevanje?Y2lcMzMxNixwXDQwMQ%3D%3D> (pristup: 15.08.2016.)

5.10. GASTRONOMSKI TURIZAM

Gastronomski turizam obuhvaća posjetu destinaciji s primarnim ciljem zadovoljenja interesa za etničku, nacionalnu ili regionalnu gastronomiju, a uključuje konzumiranje hrane i pića, učenje o pripremanju jela, kupnju proizvoda u vezi s hranom, kao i pohađanje tečajeva kuhanja.³⁴ U navedenoj destinaciji potrebno je promatrati gastronomiju kao dio tradicijske kulture cijelog toka rijeke Cetine i smjestiti je u kontekst prenošenja lokalnog znanja i tradicije s obzirom na različita razdoblja i način pripreme pojedinih jela, na način korištenja tipičnog posuđa i sirovina za pripremu obroka i s obzirom na postupke njihove primjene. Gastronomija je primjerena kao jedna od sadržajnih osnova tradicijske baštine. Upravo iz tog razloga još uvijek je plod neprekinutog izvođenja tradicije. Govorimo o doživljaju pri upoznavanju novoga što je nastajalo u receptivnoj destinaciji i nasljeđem se prenosilo iz

³⁴ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 137.

generacije u generaciju pri čemu je upoznavanje toga gastronomski nepoznatog, a prilagođeno potrebama i prehrambenim zahtjevima suvremenog turista.

U slučaju područja oko rijeke Cetine hrana bi mogla imati i svojstvo turističke atrakcije i biti snažan privlačni čimbenik, iako ova vrsta turista još uvijek predstavlja relativno malu tržišnu nišu u međunarodnom turizmu. Gastronomska ponuda područja toka rijeke Cetine dijeli se na dva različita dijela. Tako su uz more tradicionalni riblji specijaliteti i razne salate, dok Zagoru obilježavaju specijaliteti vezani uz tradicionalno bavljenje stočarstvom. Od vrhunskih ribljih specijaliteta nudi se različita riba koja se peče na „gradelama“. To je najčešće škarpina, srdela, trilje i lokarda. Od muzgavaca su najukusnije lignje i hobotnice koje su najbolje pripremljene „pod pekom“. Od riječne ribe popularna je pastrva i riječni rakovi. Tradicionalni kolači priobalja su rožata, fritule, orehnjača i kroštule.

Specijaliteti zaobalja su pršut, panceta, kravlji i kozji sir, janjetina i teletina „na lešo“ ili „pod pekom“ s krumpirima, te različite vrste kobasica. Autohtoni poljički specijalitet zove se soparnik, a priprema se od blitve i tankog tijesta. U Sinjskoj krajini popularni su „arambašići“ koji se pripremaju od kiselog kupusa u koji se umata nekoliko vrsta mesa i kuhaju se na laganoj vatri.

Cetina je žila kucavica dalmatinskog zaleđa; rijeka koja i doslovno i simbolično spaja „brdo i more“, ta dva itekako bitna čimbenika fenomena dalmatinske kuhinje. Prostor je to naime omeđen Svilajom i Dinarom, planinom u kojoj izvire Cetina te prirodnom granicom sa susjednom Bosnom te Jadranskim morem. Riječ je o mikrokozmosu bogate autohtone gastronomije. Omiš sa svojim čarobnim kanjonom kojim protiče Cetina prije nego li se ulije u more, grad je tipične obalne dalmatinske gastronomije kojoj su uzdanice školjke, hobotnice, riba, ali i jegulje te soparnik iz zaleđa, „lešade“ i peke.

Osebnost lokalnom ukusu daje i mirisno začinsko bilje. U gornjem toku Cetine živi reliktna mekousna pastrva i pijas, a uz ušće cipal i jegulja. U lokalnoj gastronomskoj tradiciji cijenjena je pastrva koja se sprema na brudet, lešo, pohana ili pržena na žaru no na jelovniku su doduše rjeđe i druge slatkovodne ribe iz Cetine i njenih pritoka Graba, Rude, Rumina. Naravno, i rakovi i žabe. Tradicija jela od cetinskih rakova i žaba svakako seže daleko u povijest, no i gradovi i mala mjesta uz Cetinu su ih postupno, uz dodatke novih sve dostupnijih začina, razvila u pravi lokalni gastronomski brend. Rakovi i žabe u Trilju su postali nešto kao autohtona gastro ikona. Zanimljivo je da su stanovnici Otoka desetljećima bili poznati kao odlični lovci žaba i rakova, a da su žene iz tog sinjskog sela izvrsno konfekcionirale žablje batak, ali ih nisu pripremale kod kuće. Naime, na selima se tada, za

razliku od gradova, nisu jele žabe. Ali se zato svuda jela janjetina koja se sprema i na lešo i na gradelama, no najviše ipak pečena na ražnju.

Jela od povrća su čudesna i zamamna baš kao i same lokalne namirnice uzgojene u kraškim vrtućama ili u plodnom Sinjskom polju, a svakako je njihov najpoznatiji izdanak već spominjani čuveni poljički soparnik poput onoga iz Gata nezamisliv bez stare domaće blitve. Sve to čini cetinsko gastronomsko naslijeđe izuzetno značajnim segmentom dalmatinskog kulinarstva. A kad je riječ o tradiciji valja napomenuti da je nekoć svakodnevno tijekom sezone sa Sinjskog polja uzlijetao barem jedan zrakoplov prevozeći žabe, rakove i puževe za potrebe najboljih restorana u Parizu. Jer, priča o „cetinskoj gastronomiji“ odavno je prerasla lokalne okvire.

Slika 13. Poljički soparnik kao dio hrvatske nematerijalne kulturne baštine.

Izvor: <http://dobrahрана.jutarnji.hr/zelimo-brendirati-sirotinjski-soparnik/> (pristup:16.08.2016.)

Gastro portali i gastro suveniri imaju važnu ulogu u strateškom razvoju koncepcije turizma jer svojim mnogobrojnim učincima izvrsno nadovezuju i spajaju ostale razvojne projekte poput vinskog turizma, gastronomskog turizma, manifestacija vezanih uz gastronomiju, gastronomskih radionica, tematskih puteva i cesta u integralni turistički proizvod.

Na nekim gastro portalima korisnici aktivno sudjeluju u stvaranju sadržaja, ocjenjivanju restorana te kreiranju top listi. U novije vrijeme na gastro portalima dodane su inovativne aplikacije za Twitter, Facebook i smartphone, pa su tako portali i njihovi servisi dostupni i kada su korisnici u pokretu, što je posebno interesantno za punktove gastro puteva i staza.

Također, ističe se i važnost suvenira s putovanja gdje su posebno cijenjeni oni jestivi jer osim sjećanja na samu destinaciju sa sobom donose i okuse i mirise zarobljene u lijepo dizajniranoj ambalaži. Upravo tu se gastronomija susreće s kulturom jer doživljeno iskustvo putovanja na taj način ima produžetak djelovanja. Turistički doživljaj nematerijalne baštine, u ovom slučaju gastronomije, treba naučiti kapitalizirati, ali i trajno očuvati jer je upravo kulturna nematerijalna baština ono što nastavlja živjeti u ljudima i što je odneseno sa svakog

doživljenog putovanja. Uz i suvenir i ukusne slastice, ili trajni specijalitet sa personaliziranom naljepnicom budi divne uspomene, a godi i nepcu.

5.11. EKOTURZAM I KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA

Ekoturizam je oblik turizma u kojem posjetitelji putuju u relativno očuvane krajeve ili netaknutu prirodu, uz odgovornost prema okolišu kojim se potiče očuvanje prirodnih ili kulturnih vrednota uz minimalan utjecaj na okoliš te aktivno uključivanje lokalnog stanovništva.³⁵

Ekoturisti su nezavisni putnici koji samostalno organiziraju svoje putovanje, ali postoji i znatan broj onih koji koriste organizirane ture i agencijske aranžmane. Eko turu možemo definirati kao malu, individualno vođenu turu koja uzima u obzir zaštitu prirodne sredine, pomaže lokalnu ekonomiju i obrazuje odnosno educira putnike o prirodnim i kulturnim odlikama područja u kojem se nalaze.³⁶ Za takvu vrstu ture potrebni su posebno educirani eko vodiči odnosno posebno educirani turistički pratitelji.

Turističke staze, putovi i ceste mogu biti autonomne turističke atrakcije, kao što je to često slučaj s planinarskim, biciklističkim ili jahačkim stazama, ili sredstvo pretvaranja lokalnih turističkih atrakcija u atrakcije kojeg kontinuirani turistički put povezuje i omogućuje osmišljeni sustav doživljaja za posjetitelje.³⁷ U tom smislu, postojeće atrakcije uglavnom su regionalnog ili lokalnog karaktera, no neminovno je da će biti potrebno razviti više tematiziranih turističkih putova za obilazak atrakcija biciklom, na konju, automobilom ili pješice. Stoga se u nastavku navodi nekoliko inovativnih prijedloga tematskih turističkih puteva, staza i cesta koje se mogu kombinirati sa već postojećim, kao što je projekt „Staza Gospi Sinjskoj“ gdje grad Sinj i općina Prozor–Rama s partnerima unapređuju zajedničku turističku ponudu na temelju zajedničkog kulturnog identiteta. Staza je namijenjena pješacima, u duljini od 150 kilometara i to 75 km u Hrvatskoj i nastavak od 75 km u Hercegovini.

Kao oblik kreativne ture, turističke staze, putovi i ceste se mogu uobličiti kroz kreativne ture u kojima na različite interaktivne načine obrađuju sadržaji kroz koje se prolazi ili o kojima se

³⁵ Geić.S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split 2011, str. 425.

³⁶ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 146.

³⁷ Ibid, str. 146.

priča. Kreativni turizam obuhvaća intenzivniji pristup kulturi i povijesti, uključujući interaktivnost, iskustveni rad i autentični angažman u stvarnom kulturnom životu destinacije. Aktivnosti koje se mogu obavljati nisu samo pješačenje i razgledanje, jer razgledavanje krajolika sa suhozidima, fortifikacijama i srednjovjekovnim tvrđavama, vojnim logorima može se obavljati i biciklima, quadovima, konjima ili tovarima. Na taj način u živom dodiru sa krajolikom turisti „upijaju“ život u sredini koja je autentična i predstavlja originalnu scenografiju.

Uz tok rijeke Cetine, od manjih izvora podno Dinare do ušća u Omišu, sačuvano je jedanaest velikih srednjovjekovnih tvrđava te veliki broj manjih fortifikacija i utvrđenih položaja. Radi se o jednostavnim kulama-promatračnicama, sjedištima pojedinih velikaša, utvrđenim gradovima, odakle manja vojna posada kontrolira putove te različitim pribježištima. Većina ih nastaje u vremenu od 13. do 15. stoljeća s tim da su neke sagrađene na ranije utvrđenim položajima na kojima život započinje tijekom prapovijesti ili antike. Predlaže se kao atrakcijska uporišta u prostoru buduće staze jedanaest važnijih utvrđenja, uključujući i dva grada Sinj i Omiš.

Obale Cetine oduvijek su bile mjesto intenzivnog življenja. Kroz burnu prošlost ova je rijeka razdvajala i povezivala stanovništvo koje je uz nju obitavalo. Procesi utvrđivanja tu su započeli još tijekom prapovijesti i nastavili u razdoblju antike. Osim poznatog legijskog logora na Gardunu kod Trilja postojao je i niz manjih rimskih utvrđenja uz rijeku. Natpis iz Dragovića u gornjem toku Cetine spominje Tita Aurelija koji je vjerojatno bio zapovjednik jedne od obližnjih utvrda. Utvrđen je bio i Aequum (Čitluk kod Sinja), jedina rimska kolonija u unutrašnjosti provincije Dalmacije ali i izuzetno bogati gradić. Veliki broj strateških položaja aktivira se ponovo u vrijeme kasne antike. Situacije u vrijeme ranog srednjeg vijeka nam je još uvijek prilično nepoznata. U svezi s tim zanimljiv je lokalitet „Jojića glavica“ u Civljanima gdje su na prapovijesnoj gradini još tijekom XIX stoljeća pronađeni ranosrednjovjekovni metalni nalazi i kameni ulomak s pleterom. Posebna atraktivnost ove tematske staze je u mogućnosti interpretacije jer ove tvrđave u potpunosti prate promjene koje se odvijaju diljem Europe, a rezultat su promjena u načinu ratovanja i opsjeđanja te pojave novih vrsta oružja.

5.12. RURALNI TURIZAM

Ruralni turizam je turizam koji podrazumijeva povremeni boravak turista u seoskoj sredini, koja posjetiteljima osim čistog zraka i ugodnog ambijenta, pruža različite mogućnosti aktivnog sudjelovanja u životu i radu seoskog gospodarstva uključujući i sudjelovanje u prigodnim svečanostima.³⁸ U ruralnom turizmu interpretacija ima posebno zahtjevnu ulogu. Treba odrediti ishodišne informativne točke kulturnih krajolika, pogotovo ako se bave arhitektonskom tematikom. Ne manje važni su putevi i staze koji na interaktivan i slikovit način obrađuju prirodnu baštinu, koji često postaju zaustavne interesne točke na kulturnim rutama za biciklističku publiku, goste u turing turizmu i slično.³⁹

Od aktivnosti u kojima turisti mogu sudjelovati izdvojiti će se gradnja suhozida. Osnovno obilježje ruralne arhitekture ovog područja uvjetovano je uporabom kamena kao glavnog građevnog materijala. U daljoj prošlosti kuće u Cetinskom kraju, bile su vrlo skromne. Građene su kao prizemnice, zidane suhozidom, a tek u novije vrijeme kamen se povezivao vapnom i zemljom crljenicom. Krajem 19. st. započeo se s izgradnjom kuća na kat te su se kuće počele pokrivati crijepom.

Na području toka rijeke Cetine mogu se zamijetiti veće ili manje površine, vinogradi i maslinici ili pak zapuštena područja koja su obrubljena kaskadnim tvorevinama, svojevrsnim rukotvorinama u suhozidu; gromačama i međama. Ti objekti građeni su s ciljem, svrhom i iz potrebe. Stotine kilometara suhozidnih ograda zahtijeva veliki trud. Svaki kamen u ruci se prevrne desetak puta prije nego što se stavi na mjesto, upravo stvoreno za njega.

Osim tradicijskih stambenih objekata građani uglavnom uz pomoć morta, gradnje u suhozidu i njezini primjeri su raznoliki, ovisno o svojoj funkciji ili korištenju. Iako se često ponavlja jedan osnovni oblik kuće, u selu su bile ostvarene raznolike prostorne forme i građevne strukture koje podsjećaju na arhitekturu mediteranskog, odnosno primorskog sela, a tipičan su primjer arhitekture Dalmatinske zagore.

³⁸ Geić.S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split 2011, str. 368.

³⁹ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 158.

Slika 13. Primjer suhozidne gradnje.

Izvor: <http://www.baunet.hr/clanak/161/suhozid-iskonsko-umjece-zidanja.aspx> (pristup: 24.08.2016.)

5.13. VJERSKI TURIZAM

Vjerski turizam je fokusiran na posjet religijskim mjestima i atrakcijama, a glavni cilj mu je angažiranje sudionika na jačanju vlastite vjere. Da bi se moglo govoriti o vjerskom turističkom putovanju, ono mora biti motivirano religijskim razlozima. Ipak, ovaj oblik turizma je teško definirati. Na strani suvremene turističke potražnje vjerski turizam može se tretirati kao značajan marketinški segment koji ima svoje organizacijske forme te uhodane navike religijskih putovanja i hodočašća.⁴⁰ U sklopu takvih putovanja, posebno u modernom društvu, uz religijske i vjerske sve više jačaju i drugi motivi. Činjenica je, također, da većinu religijskih i vjerskih mjesta i objekata obilaze i drugi turisti što još više otežava diferencijaciju vjerskog turizma u odnosu na ostala turistička kretanja.

Sudionici ne pripadaju formalno religiji, a cilj im je jačanje vlastite duhovnosti i ostvarenje harmonije sa prirodom. Oni obično izjavljuju kako su „inspirirani“, i „osnaženi“ onim što su vidjeli i doživjeli na putovanju, zbog čega osjećaju empatiju i mir.

Pred kraj 17. stoljeća Cetinska krajina je bila sve pustija, pa su Mlečani pokušali primamiti stanovništvo zapadne Bosne i Hercegovine, što im je i uspjelo. Godine 1687. dogodila se najmasovnija seoba: ljudi iz Rame, Poljica, Livna i Duvna, vođeni fratrima, došli su u Sinj i sa sobom donijeli sve što su imali. Na odlasku iz Rame gvardijan fra Stipan Matić teška je srca zapalio crkvu i samostan u Rami kako ne bi pali u ruke osmanlijskoj vojsci i poslužili im kao uporište. Narod je već tada štovao čudotvornu sliku Majke od Milosti, rad nepoznatog mletačkog majstora iz 16.st., pa su fratri ponijeli i sliku. No, kad su došli u Sinj, Turci su i dalje prijetili. U jesen 1698. Daltaban-paša harao je po Cetinskoj krajini i u Čitluku na smrt

⁴⁰ Geić.S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split 2011, str. 324.

sasjekao sedmoricu franjevacu. Na životu je ostavio gvardijana fra Pavla Vučkovića jer je progovorio na turskom jeziku. Fra Pavao odveden je u zatočeništvo sve do Bagdada, ali je nakon nekoliko godina uspio pobjeći i vratiti se u Sinj gdje je sagradio veliku crkvu u kojoj će se čuvati slika Gospe sinjske.

I u samoj završnici pregleda razvoja mogućih posebnih oblika turizma ističe se paradigma revitalizacije na području toka rijeke Cetine. U kontekstu održivosti tih izabranih oblika turizma treba naglasiti da samo ona turistička aktivnost koja je po mjeri i ukusu lokalne zajednice može u sebi sadržavati onaj kreativni i nadahnjujući impuls koji će prepoznati turisti te se u takvoj sredini osjećati ugodno, dobrodošlo i kao njezin sastavni dio. Isto tako, potrebno je dodatno naglasiti da je pri budućem razvoju kvalitetnog i prepoznatljivog turističkog proizvoda potrebna izuzetna kreativnost i inovativnost. Pri tome nije nužno koncentrirati se na jedan proizvod koji će predstavljati turistički proizvod u cjelini jer su kulturno različiti, tako da je zapravo nemoguće kreirati takav proizvod koji bi zadovoljio sve kriterije i potrebe. Bolje bi bilo koncentrirati se na lokalnu različitost i posebnost te na cijeli niz različitih proizvoda i usluga. Lokalno stanovništvo najbolji je poznavatelj vlastite kulture i povijesti tako da upravljanje turizmom u cijeloj destinaciji zahtijeva interdisciplinarni pristup.

6. PRIMJER PAKET ARANŽMANA - RAFTING AVANTURA NA RIJECI CETINI

U promišljanju željenog portfelja turističkih proizvoda na bazi kojeg će područje toka rijeke Cetine kao destinacija konkurirati na turističkom tržištu potrebno je krenuti od valorizacije tržišnog potencijala i njenih već postojećih turističkih proizvoda za čiji razvitak i uspješno tržišno lansiranje postoji kvalitetna resursno atrakcijska osnova.⁴¹

Na temelju pregleda posebnih oblika turizma koji su prethodno navedeni proizlazi zaključak da će destinacija učiniti najbolje što može u svom postupnom pozicioniranju ako se orijentira na promidžbu sljedećih oblika turizma i njima pripadajućim proizvodima: kulturni turizam, vjerski, planinarski, ciklo, gastro, avanturistički, kreativni i hobi turizam, ribolovni, konjički i promatranje bilja, ptica i životinja.

Cijelo područje toka rijeke Cetine može se razviti u turističku destinaciju koja će biti onoliko autentična, koliko odražava svoju kulturnu tradiciju, odnosno koliko pojedini nositelji djelatnosti, turistički djelatnici, vodiči i animatori vjerno prezentiraju vlastitu sredinu polazeći od društvene, kulturne, umjetničke, vjerske i folklorne tradicije, točnije načina života i vrijednosti svoga naroda i svoje sredine.

Očuvanje vlastite lokalne kulture i identiteta trebao bi biti cilj. Jamstvo održivosti posebnih oblika turizma usko je vezana uz poticanje razvoja mikro poduzetništva i ekonomskog razvoja. Lokalna zajednica bi se sama trebala identificirati s mjestom u kojemu živi te se stopiti s razvitkom turizma koji želi kako bi mjesto moglo uistinu živjeti. Ako mjesto živi, živjet će i turisti u njemu.

Na primjeru paket aranžmana rafting avanture na rijeci Cetini prikazati će se ispreplitanje posebnih oblika turizma koji posjetiteljima i turistima pruža poseban doživljaj i iskustvo na njihovom putovanju te ih za posjećeno mjesto trajno vežu lijepim uspomjenama.

Trodnevni boravak u destinaciji pruža nezaboravan doživljaj u kombinaciji spuštanja niz brzace, upijanje i uživanje mirnih dijelova kristalno zelene rijeke i gastro užitka u ladanjskom okruženju toka rijeke Cetine.

Aranžman je formiran za iskusne putnike i avanturiste koji osim uživanja u prirodnim ljepotama žele doživjeti pustolovinu, izazov i uzbuđenje. Rijeka Cetina jedno od najljepših mjesta u Republici Hrvatskoj nudi doživljaj rafting avanture, kupanje u kristalno zelenoj

⁴¹ Lekić. R., Golja. T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine, str. 198.

rijeci, veslanje, pogled na jedinstvenu floru i faunu, a sve to pod vodstvom educirane i stručne osobe koje će svoju ljubav prema rijeci i svom poslu nesebično podijeliti s gostima.

Gastronomski doživljaj i hrana pripremljena na tradicionalan način prezentirala bi se u restoranu Radmanove mlinice, poslužena u hladovini stoljetnih stabala kao najbolji mogući završetak dana provedenog u jednom od najljepših kanjona na svijetu.

Aranžman je moguće realizirati u trajanju od tri dana. Prijedlog programa aktivnosti za trodnevni aranžman mogao bi obuhvaćati slijedeće:

Prvi dan dolazak u Omiš te odlazak na izlet pod nazivom „Tragovima omiških gusara“ gdje će se otkriti njihovo skriveno blago. Međutim, nisu svi gusari tragali za blagom. Blago nevjerojatnog spoja prirode započinje pogledom s gusarske utvrde Mirabela, a završava u skrovištu točnije u srcu kanjona rijeke Cetine. Prirodno okruženje omiške stine i rijeke Cetine nudi bezbroj mogućnosti. Probati se mogu specijaliteti u lokalnom restoranu uz platu od pohanih žaba, brudeta od jegulje, zelene manistre s plodovima mora, crnog rižota od sipe i spuža napravljen na tradicionalni način s dodatkom domaćeg kruha ispod peke i mirisnom kapljicom crnog vina iz omiškog vinogorja. Doživjeti će se jedinstveni spoj okusa povijesti i tradicije, prošlosti i sadašnjosti.

Slika 14. Gusarska noć u kanjonu rijeke Cetine.

Izvor: <http://www.dalmatia.hr/discover/hr/eno-gastronomija/gusarska-noc-u-kanjonu-cetine> (pristup:

30.08.2016.)

Drugi dan odnosi se na rafting na rijeci Cetini. Osvajanje riječnih brzaca i novo uzbuđenje, doza zabave i adrenalina je mogućnost da predivni kanjon rijeke Cetine doživi se i vidi iz drugačije, posebne perspektive. Tradicionalan ručak sudionike očekuje u već spomenutom restoranu izletišta Radmanove mlinice.

Trećeg dana sudionici će imati prigodu vratiti se u mjesto koje je od 12. do 14. stoljeća bilo sigurno utočište omiških gusara, a od 14. stoljeća postaja za trgovinu solju, dok je danas to spomenik kulture iz 16. stoljeća i restoran. Sve navedeno je mjesto Kaštil Slanica koja je

smještena u samom srcu kanjona rijeke Cetine, prekrasne bistre rijeke, bijelog kamena i otoka ljubavi. Kaštil Slanica svoju tradiciju i gastronomsku ponudu bazira na jelima iz Cetine, iz mora i omiške stine. Na kominu uz pucketanje vatre i miris dima te uz mentorstvo domaćice u kulinarskoj radionici pripremati će se soparnik u izvornim uvjetima te će svi sudionici doživjeti i spoznati male tajne pripreme čiji rezultat ostaje u trajnom sjećanju. Soparnik je tradicionalno jelo vezano za Poljičku republiku koje se s vremenom prenijelo i na zaleđe Omiša. Danas se nalazi na popisu UNESCO-ve nematerijalne kulturne baštine, a njegova priprema je iznimna kulinarska svetkovina. Iako je u osnovi jednostavan u sastojcima, danas se u nekim mjestima dodaju različiti sastojci poput oraha i slično. Slanog je okusa iza kojeg najbolje pristaje jako crno vino omiškog vinogorja.

Navedeni paket aranžman moguće je realizirati tijekom cijele godine kako za individualne tako i za grupne posjetitelje. Smještaj je moguć u pansionu Radmanove mlinice kao i u privatnim smještajnim kapacitetima u okruženju.

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu prikazana je valorizacija rijeke Cetine te sve popratne atrakcije istog područja čija je svrha vrednovanje i stvaranje atraktivnog turističkog sadržaja. Kroz razvoj posebnih oblika turizma, kreativne sadržaje i aktivnosti te stručnost i educiranost svih sudionika u turističkoj destinaciji svakako će se uvelike i ažurnije doprinijeti uspješnijem razvoju destinacije te postići konkurentnost na tržištu.

Turizam područja toka rijeke Cetine za glavni cilj trebao bi imati očuvanje lokalnih kulturnih značajki, identiteta i tradicije usko povezane uz poticanje poduzetništva i ekonomskog razvoja. Žila kucavica razvoja turizma je identificiranje lokalne zajednice s mjestom u kojem žive, jer ako mjesto živi, živjeti će i turisti u njemu.

Pozicioniranje i brendiranje destinacije na posebnim oblicima turizma osigurava promicanje lokalne kulture, tradicije te različitih aktivnosti i sadržaja koji će postupno pridonijeti stvaranju svijesti o potencijalu destinacije te izgrađivanju novog, jedinstvenog doživljaja svakog posjetitelja.

Iznimno je važna informacija Tomas istraživanja u kojem dolazimo do spoznaje kako u razdoblju od 2010. do 2014. godine imamo u porastu za 5% motivaciju dolaska gostiju koji tragaju za novim iskustvima i doživljajima te porast potražnje za gastronomijom od 4%.

Iz svega navedenog možemo zaključiti kako je područje toka rijeke Cetine idealno mjesto za formiranje paket aranžmana koji je i prikazan na primjeru rafting avanture na rijeci Cetini. Također, i ostali prikazani posebni oblici turizma mogu se realizirati te gostima pružiti jedinstveni doživljaj i iskustvo točno po njihovim preferencijama i u skladu sa svim najnovijim trendovima na turističkom tržištu.

LITERATURA

1. Borković.V., Cetina, Matica Hrvatska ogranak Sinj, Sinj, 2011.
2. Čavlek N., Bartoluci M., Prebežac N., Kesar O., Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
3. Geić S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011.
4. Lekić R., Golja T., Medpaths - The Snapshot of Mediterranean hinterland richness (no 321/2009), Service contract reference number: 01/2014-ser-medpaths, Prijedlog za razvoj modela destinacijskog menadžmenta na području projektnih partnera, gradova i općina uz sliv rijeke Cetine.
5. Kušen E., Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb, 2002.
6. Page S.J. Connell J., Tourism – A Modern Synthesis, 3rd edition, Andover: Dengage Learning, 2009
7. Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske, Narodne novine 80/13
8. <https://sites.google.com/site/itsmyworld7177/najljepsa-mjesta-na-svijetu> (pristup: 22.07.2016.)
9. <http://www.dalmatia.hr/discover/hr/aktivni-odmor/avantura-u-kanjonu-rijeke-cetine> (pristup: 22.07.2016.)
10. <http://www.dalmatia.hr/hr/aktivni-odmor/rafting> (pristup: 14.08.2016.)
11. <http://www.agroklub.com/stocarstvo/izdasnija-ispasa-na-kamesnici/14782/> (pristup: 14.08.2016.)
12. <http://www.dzzp.hr/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje/sto-je-zasticeno-podrucje-246.html> (pristup: 25.07.2016.)
13. <http://www.dalmatian-nature.hr/hr/podrucje-details/kanjon-cetine> (pristup: 25.07.2016.)
14. <http://dugirat.com/turizam/115-omis/16539-omike-su-stijene-fascinantne-i-sigurne-v15-16539> (pristup: 14.08.2016.)
15. <http://www.visitsinj.com/hr/StoRaditi/64/jahanje> (pristup: 14.08.2016.)
16. <http://hotspots.net.hr/2016/04/veliki-planovi-za-razvoj-cikloturizma-u-splitsko-dalmatinskoj-zupaniji/> (pristup: 14.08.2016.)
17. <http://www.visitsinj.com/hr/StoRaditi/65/fly-fishing> (pristup. 14.08.2016.)
18. <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/36/alka> (pristup: 15.08.2016.)

19. <http://terracon-news.com/ojkanje-glazbeni-izricaj-nematerijalna-kulturna-bastina/>
(pristup: 15.08.2016.)
20. [http://terracon-news.com/nijemo-kolo-s-podrucja-dalmatinske zagore/?doing_wp_cron=1471268077.2051470279693603515625](http://terracon-news.com/nijemo-kolo-s-podrucja-dalmatinske-zagore/?doing_wp_cron=1471268077.2051470279693603515625) (pristup: 15.08.2016.)
21. <http://croatia.hr/hr-HR/Otkrij-Hrvatsku/Bastina-UNESCO/Klapsko-pjevanje?Y2lcMzMxNixwXDQwMQ%3D%3D> (pristup:15.08.2016.)
22. <http://dobrahрана.jutarnji.hr/zelimo-brendirati-sirotinjski-soparnik/>
(pristup:16.08.2016.)
23. <http://www.baunet.hr/clanak/161/suhozid-iskonsko-umjece-zidanja.aspx> (pristup: 24.08.2016.)
24. <http://www.dalmatia.hr/discover/hr/eno-gastronomija/gusarska-noc-u-kanjonu-cetine>
(pristup: 30.08.2016.)
25. <https://www.dalmacija.hr/Portals/0/docs/Tajnistvo/%C5%BErs%20sd%C5%BE.pdf>
(pristup: 31.08.2016.)